

KRISTINA MAREŠOVÁ

ŽÁROVÉ HROBY Z DOBY ŘÍMSKÉ Z HRUBČIC (OKR. PROSTĚJOV)

Úkolem článku bylo zrevidovat starší nález žárových hrobů z doby římské a zároveň posoudit, do jaké míry je možno využít materiálu z jednotlivých hrobových celků pro vědecké účely. Přesto, že výsledek práce je negativní v tom smyslu, že se nepodařilo ani jeden hrobový celek sestavit kompletně, zaujímá nález významné postavení mezi archeologickým materiálem z doby římské, neboť obsahuje předměty (např. spony), jichž je možno, zejména v otázkách chronologie, s úspěchem použít samostatně, nezávisle na ostatním materiálu.

Hrubčice jsou po archeologické stránce známy od 2. poloviny minulého století. Při výčtu lokalit se o nich zmiňuje již Frant. Koželuha v roce 1884, když uvádí: „Jmenuji v první řadě Hrubčice, snad vlastně Hrobčice, ves na hrobech“.¹ První zmínka o hrubčických hrobech z doby římské pochází z roku 1900 od I. L. Červinky,² který zde odkryl v roce 1899 spolu s A. Gottwaldem³ osm žárových hrobů obsahujících popelnice robené jednak v ruce, jednak točené na kruhu. V ostatní literatuře je v podstatě přebírán s menšími či většími obměnami text publikovaný nálezcem.⁴ Žárové hroby byly nalezeny v trati „Košíky“, východně od Mádroy cihelny, všechny v hloubce 25—50 cm pod povrchem. Pamětníci z Hrubčic se na tuto trať již nepamatují.⁵ Není ani uvedena na katastrální mapě pořízené po zcelování pozemků v roce 1921. Nepochybně však v blízkosti Mádroy cihelny existovala a to tím spíše, jsou-li totožné názvy „Košíky“ a „Košíček“. Nepřímo tomu nasvědčuje zápis v hrubčické kronice na str. 184 k roku 1890: „... výbor zemský povolil odprodati za cenu 258 zl 57 kr panu Josefu a Anně Mádroyům obecní pozemek (Košíček) p. č. 88“. Zajímavá je samotná interpretace názvu „Košíček“, „Na Košíčku“, týkající se zajisté i názvu „Košíky“. Byla to pole, vlastně malé kousky polí výměnkářů, jejichž sklizeň se vešla tak právě do košíčku.⁶

Není vyloučeno, že naleziště z doby římské v „Košíkách“ pokračuje ještě dále východním směrem v trati „Díly“ neboť i zde byly učiněny nálezy z tohoto období a jmenovaná trať je přímým pokračováním tratě „Košíky“.⁷

Ne všechny inventář byl při sestavování hrobových celků z Hrubčic-„Košíků“

shledán. V soupisu vycházím z H. Freisinga, neboť on jediný uvádí materiál podle hrobových celků.⁸

Hrob č. 1

1. Část nožky pocházející z mísy točené na kruhu. Popis hrobu č. 1 se neshoduje s popisem uvedeným u I. L. Červinky, který píše, že každý z osmi hrubčických hrobů obsahoval jednu popelnici.⁹ H. Freisingovi je známa pouze část nožky z mísy točené na kruhu.¹⁰ Keramický fragment z tohoto hrobu se mi nepodařilo vůbec nalézt.

Hrob č. 2

1. Šedá mísa točená na kruhu, na lomu zdobená trojitou vlnicí. V inventáři MM Brno je do hrobového celku č. 2 pod inv. č. 68 291 zařazena esovitě profilovaná hrncovitá nádoba se širokým hrdlem. Výduf je zdobená třemi vertikálně protáhlými výběžky. Materiál je hrubší, vypálený do šeda, mísy do hněda, promísený pískem; v = 138 mm; šv = 173 mm; šo = 150 mm; šd = 74 mm; obr. 2 : 2 a tab. XIV : 2.

2. Hrot ostěpu listovitého tvaru; MM Brno, inv. č. 68 294. Ostří je nepatrně poškozeno. Delší tulejka je těsně u konce opatřena zářezy s otvory uprostřed k upevnění; d = 121 mm; š = 21 mm; \varnothing tulejky = 8 mm; obr. 1 : 1, tab. XIII : 13.

3. Hrot ostěpu listovitého tvaru; MM Brno, inv. č. 68 295. Konec tulejky byl záměrně naríznut; d = 111 mm; š = 21 mm; \varnothing tulejky = 6 mm; obr. 1 : 2, tab. XIII : 12.

4. Hrot ostěpu listovitého tvaru; MM Brno, inv. č. 68 296. Špička listu, který je střechovitě hraněný, chybí; d = 96 mm; š = 18 mm; \varnothing tulejky = 11 mm; obr. 1 : 3, tab. XIII : 14.

5. Čtyřhranný hrot; MM Brno, inv. č. 68 299. Ostří plynule přechází v rozšiřující se tulejku, která je na konci nepatrně poškozena; d = 110 mm; š = 5 mm; \varnothing tulejky = 11 mm; obr. 1 : 4, tab. XIII : 7.

6. Nůž; MM Brno, inv. č. 68 299. Špička čepele, jež přechází v delší trn, oboustranně odsazený, je odlomena; d = 122 mm; š = 19 mm; obr. 1 : 5, tab. XIII : 6.

7. Železná ostruha; MM Brno, inv. č. 68 301. Ramena jsou na konci zakončena zpět zahnutými háčky, ze střední části vystupuje krátká plochá opěrka; d trnu = 24 mm; rozpětí ramen = 85 mm; obr. 1 : 8, tab. XIII : 3.

8. Fragment železné spony; MM Brno, bez inv. č. Dochována část lučlíku; d = 71 mm; š = 9 mm. H. Freising uvádí, že hrob obsahoval zlomek jedné a další celou železnou sponu.¹¹ V případě výše popsaného fragmentu nelze bezpečně tvrdit, zda se jedná o původní fragment nebo o fragment druhotný ze spony, která byla původně celá. Tab. XIII : 1.

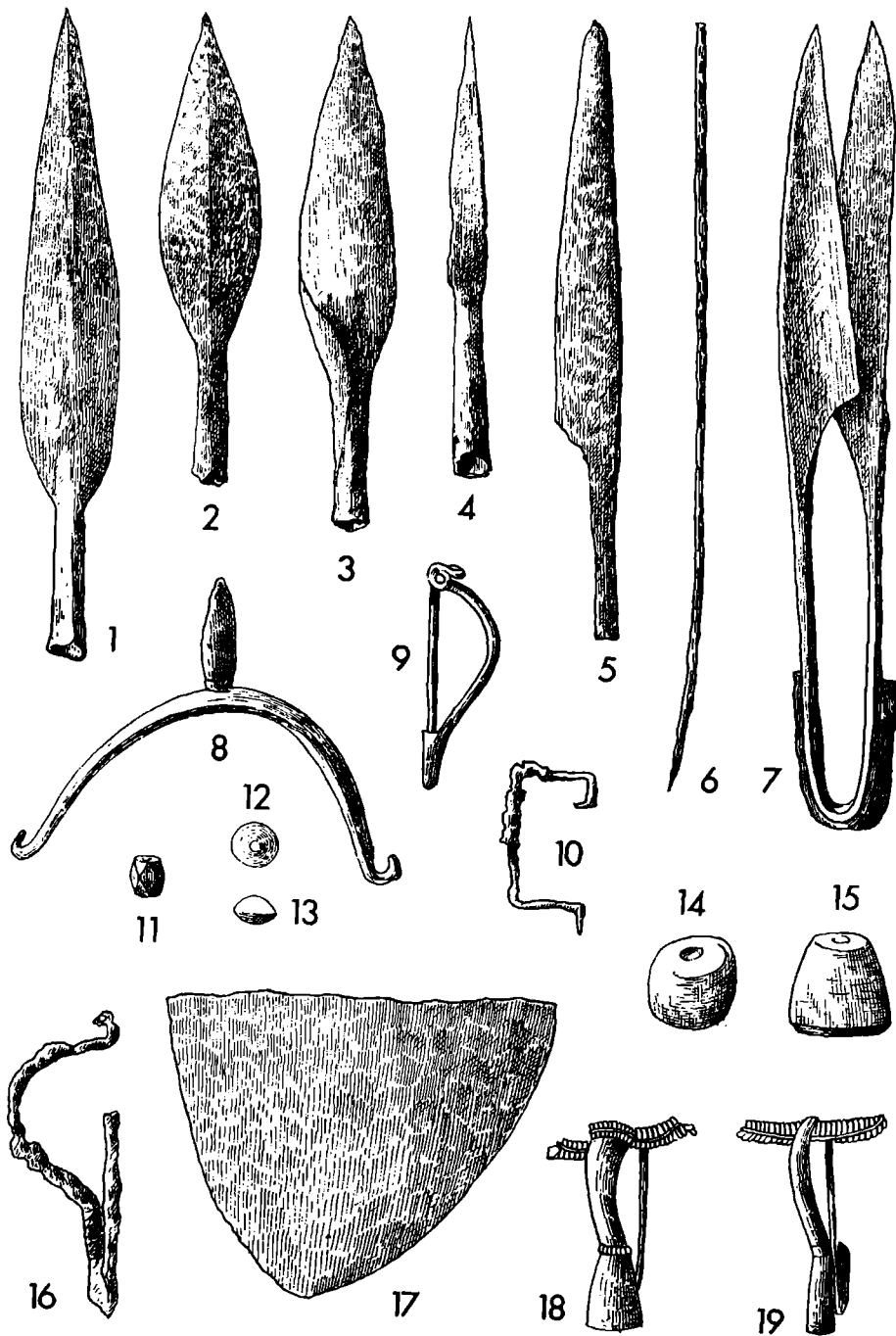
9. Fragment železné spony; MM Brno, inv. č. 68 303. Patka a část lučlíku dochována. E. Beninger a H. Freising sponu blíže nepopisují. J. Zeman píše o sponě podvázané.¹² Fragment zřejmě opravdu pochází z podvázané spony, která v době nálezů byla celá; d = 59 mm; š = 6 mm; tab. XIII : 2. (Srov. obr. 1:16.)

Hrob č. 3

1. Šedá mísa točená na kruhu. Pro nedostatečný popis nebylo možno určit, která ze tří mís, jež uvádím za soupisem, patří hrobovému celku č. 3.

2. Bronzová spona. Nelze identifikovat. (Srov. obr. 1:9.)

3. Korálky z bleděmodrého skla. Nelze identifikovat. (Srov. obr. 1:11--13.)

Obr. 1. Hrubčice, nálezy ze zárových hrobů. (Podle I. L. Červinky a A. Gottwalda. Kresba: A. Šik.)

Hrob č. 4

1. Šedá mísa točená na kruhu. Pro nedostatečný popis nebylo možno určit, která ze tří mís, jež uvádím za soupisem, patří hrobovému celku č. 4.

2. Ovčácké nůžky: A. fragment držadla; MM Brno, inv. č. 68 300; d = 84 mm; š = 23 mm; obr. 1 : 7, tab. XIII : 10. B. fragment čelisti; MM Brno, inv. č. 68 298; d = 102 mm; š = 15 mm; obr. 1 : 7, tab. XIII : 5. C. fragment čelisti; MM Brno, inv. č. 68 300; d = 83 mm; š = 18 mm; obr. 1 : 7, tab. XIII : 4. Ovčácké nůžky jsou pozoruhodné tím, že měly prasklý oblouk vyspravený železnou destičkou.¹³

3. Nůž. V depositáři MM Brno nelze nalézt.

4. Železný břitvovitý nožík. V depositáři musea nelze nalézt.

Hrob č. 5

Inventář tohoto hrobu nebylo možno identifikovat.

1. Hrnek se širokým ústím vyrobený v ruce.

2. Čtyři skleněné bleděmodré korálky. (Srov. obr. 1:11—13.)

3. Stříbrná a bronzová spona s rozšířenou nožkou. (Srov. obr. 1:18, 19.)

4. Lučik spony.

5. Bronzová jehlice. Nelze bezpečně určit, zda náleží hrobovému celku č. 5. E. Beninger a H. Freising uvádí totiž v soupise jehlici železnou; MM Brno, inv. č. 68 302; d = 99 mm; obr. 1:6, tab. XIII : 8 ?

6. Železné fragmenty.

Hrob č. 6

1. Šedá mísa robená v ruce, zdobená čtyřnásobnou vlnicí na vystupujícím pásku. Platí o ní totéž, co o mísách z hrobů č. 3 a 4.

2. Bronzový kroužek nebo prsten. Nelze identifikovat.

3. Dva zelené skleněné korálky. Nelze identifikovat. (Srov. obr. 1:11-13.)

4. Železný fragment. Nelze identifikovat.

Hrob č. 7

Inventář tohoto hrobu nebylo možno identifikovat.

1. Hrnek koflíkovitého tvaru robený v ruce.

2. Přeslen. (Srov. obr. 1:14 a 15.)

3. Slitek skla.

4. Stříbrný zlomek spony.

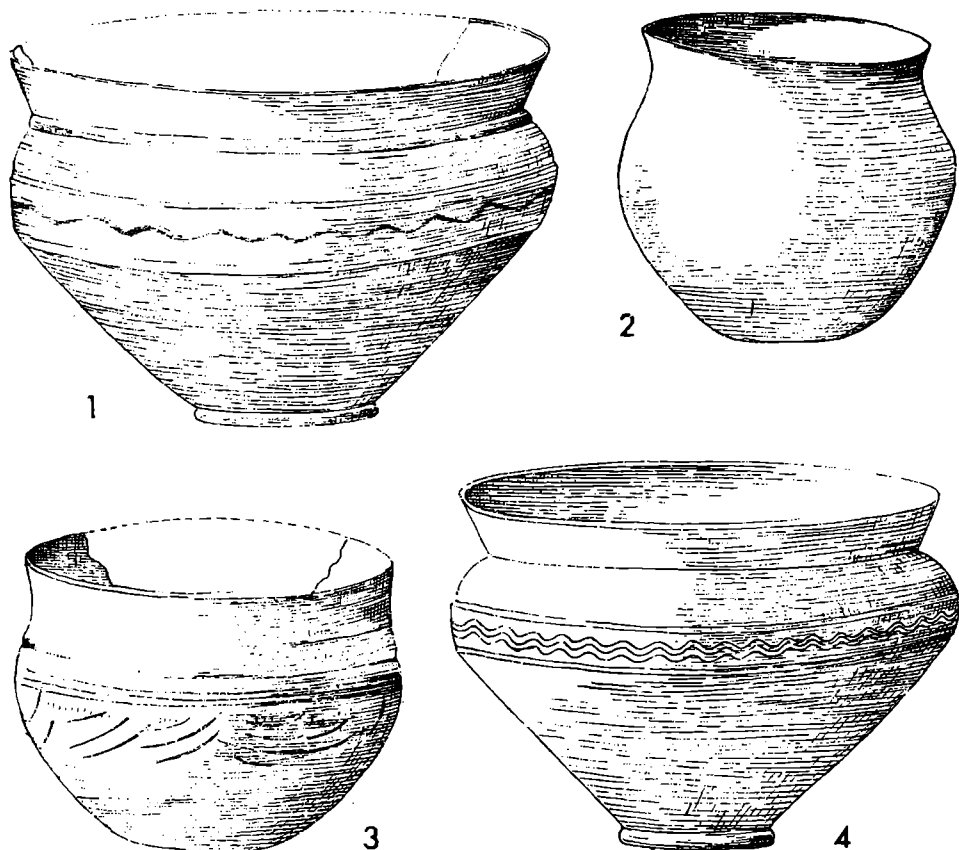
Hrob č. 8

Hrob č. 8 neobsahoval popelnici. Pohřeb se nalézal v prosté, kotlovité jámě.

Ostatní doklady

(Popis inventáře, který nebylo možno do jednotlivých hrobových celků zařadit.)

A. Šedá mísa točená na kruhu; MM Brno, inv. č. 68 188. Nálevkovitě rozšířený okraj je ostře odsazen od ostatního těla nádoby nevýrazným plastickým vývalkem. Horní třetinu výdutě je

Obr. 2. Hrubčice, keramika ze žárových hrobů. (Podle I. L. Červinky a A. Gottwalda.
Kresba: A. Šik.)

zdobena obvodovým plastickým vývalkem, pod nímž je umístěna trojitá vlnovka. Na největší výdutí je lom, od něhož se výduť prudce zužuje v menší ploché dno. Zhotoveno z béžové, místy šedé plavené hlíny. Nádobu je slepena z několika střepů; v = 188 mm; š = 248 mm; šo = 280 mm; šd = 108 mm; obr. 2 : 1, tab. XIV : 1.

B. Mísa; MM Brno, inv. č. 68 290. Vysoké válcovité hrdlo naznačené dole mírným prohnutím přechází plynule ve výduť, která je zvýrazněna žlábkem umístěným těsně nad ní. Maximální výduť byla původně zdobena třemi výběžky ohraničenými dvěma vertikálními rýhami, které jsou spojeny třemi rytými liniemi, pod nimiž je pás svislých vrypů obepínajících výduť po celém obvodu. Pod ním jsou umístěny skupinky tří půlobloučkových rýh. Výduť se zužuje v malé, mírně odsazené dno. Materiál je jemnější, barvy šedé, místy černé. Nádobu je z jedné třetiny doplněna, dno je doplněno téměř celé; v = 117 mm; š = 162 mm; šo = 158 mm; šd = 59 mm; obr. 2 : 3, tab. XIV : 3.

C. Mísovitá, na kruhu robená nádoba; MM Brno, inv. č. 68 389. Nízká nálevkovitá okrajová část je od výduti, zdobené trojitou vlnicí na vystouplém pásku, oddělena výrazně žlábkovým hrdlem. Spodní konická část přechází v odsazené dno. Materiál je jemnější, barvy šedé, povrch je vyhlazen; $v = 166$ mm; $\bar{s} = 270$ mm; $\text{šo} = 256$ mm; $\text{šd} = 98$ mm; obr. 2 : 4, tab. XIV : 4.

D. Fragment železné skoby; MM Brno, inv. č. 68 304; obr. 1:10.

E. Fragment bronzové jehlice, nejpravděpodobněji se jedná o inv. č. 67 365; $d = 59$ mm; obr. 1 : 6, tab. XIII : 8(?).

F. Železná šipka čtyřúhelníkovitého tvaru s delším řapem; MM Brno, inv. č. 68 300. V původním soupisu šipka uvedena není. $D = 51$ mm; $\bar{s} = 17$ mm; tab. XIII: 9.

G. Železná destička; MM Brno, inv. č. 68 309. Je těžko říci, k jakému účelu byl předmět používán. A. Gottwald¹⁴ jej charakterizuje jako destičku v podobě rýče. Rozměry předmětu však této interpretaci zcela neodpovídají. Spíše se v tomto případě mohlo jednat o lopatičku či hladítko; $\bar{s} = 92$ mm; $d = 74$ mm; obr. 1: 17, tab. XIII: 11.

H. Opracovaný paroh; MM Brno, inv. č. 87 368. V původním soupisu předmět uveden není.

V datování hrubčických nálezů se jednotliví autoři rozcházejí. A. Gottwald klade žárové hroby z Hrubčic do druhého století,¹⁵ O. Menghin do třetího století,¹⁶ E. Beninger s H. Freisingem až do století čtvrtého.¹⁷ Rovněž nálezy pocházející z tohoto období z okolí Hrubčic-, „Košíků“ jsou E. Beningerem a H. Freisingem datovány až do čtvrtého století (viz pozn. 17). Na škodu celému problému je okolnost, že se při revizi hrobových celků nepodařilo ani jeden kompletně sestavit. Tím se ovšem význam jednotlivých nálezů pro datování hrobových celků do značné míry stírá, neboť je možno využít je při řešení chronologických otázek pouze samostatně, odděleně od ostatního materiálu. Nejdůležitějším datovacím prostředkem jsou nepochybně spony. Přesto, že se nepodařilo ani jeden ze čtyř hrubčických exemplářů nalézt, lze je časově zařadit, neboť máme k dispozici dostatečnou kresebnou dokumentaci.¹⁸ Hrob č. 2 měl původně podle J. Zemana obsahovat sponu s podvázanou nožkou a jako průvodní keramický materiál nádobu točenou na kruhu.¹⁹ Přestože tento hrob je v poměru k ostatním hrobům nejuplněnější, není možno ani s ním spolehlivě pracovat. Podle inventáře MM Brno je totiž zařazena do hrobového celku č. 2 nádoba zcela jiného charakteru než jakou uvádí J. Zeman. Proto je nutné opřít se výhradně o datování podvázané spony. Většina autorů dosud soudila, že v prostředí středoevropském se první podvázané spony objevily koncem druhého století.²⁰ E. Beninger k nejstaršímu horizontu počítal jednoduché tvary s úzkou nožkou.²¹ Rovněž B. Svoboda nevyklučoval, že zkoumaný typ patřil již do doby okolo roku 200. H. Preidel se sice domníval, že jednoduché podvázané spony s úzkou nožkou byly poněkud pozdější (první polovina 3. století) avšak na jiném místě ji klade do druhé poloviny druhého století.²³ Hlavní rozšíření těchto spon je kladeno do století třetího.

Důležité pro datování skupiny hrobů z doby římské z Hrubčic je podle původního popisu bronzová a stříbrná spona s lichoběžníkovou nožkou.²⁴ Hlavní rozšíření těchto spon je kladeno do století třetího, při čemž počátky jejich výskytu je možno

položit již na konec druhého století.²⁵ Rovněž keramika, která patří nejdříve do doby kolem roku 300, přesvědčivě hovoří pro datování hrubčických hrobů do této doby. Analogické tvary této keramiky vyrobené na hrncířském kruhu pocházejí z Kostelce na Hané z hrobů 89, 172, 201, 329, 385 a 415 a z mnoha dalších moravských lokalit, kde shledané analogie nebyly datovány přímo.²⁶

Ani nálezy zbraní neodporují datování žárových hrobů z Hrubčic do období kolem roku 300. Je však nutno u nich počítat s delší životností.

Na základě výše uvedeného rozboru lze vysloviti názor, že skupinu hrobů je možno datovat do doby kolem roku 300, což úplně podporují analogie z kosteleckého pohřebiště, jehož největší část nálezů patří téže době.

POZNÁMKY

¹ F. Koželuha, ČVMSSO I 1884, 77.

² I. L. Červinka, Archeologický výzkum na Prostějovsku, Věstník musejní a průmyslové jednoty v Prostějově I 1900, 10—82 (tuto publikaci se mi nepodařilo vypůjčit); *tjž*, Morava za pravěku (= Vlastivěda moravská, I, 2), 1902, 298, tab. 48; *tjž*, Kultura galská na Moravě, ČMMZ XIV 1914, 199; *tjž*, Osídlení kraje olomouckého v pravěku, Vlastivěda střední a severní Moravy II, 1931, 58.

³ A. Gottwald, Nálezy od Hrubčic, zvl. ot. z ČVMSSO, 3, 13.

⁴ A. Gottwald, Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku, 1924, 120 ad., tab. 26; O. Menghin, Einführung in die Urgeschichte Böhmens und Mährens, 1926, 106; H. Mitscha — Märheim, Germanische Funde aus dem Bez. Mistelbach in Niederösterreich, JbLNÖ 23 1930, 7; A. Rzehak, Die römische Eisenzeit in Mähren, ZDVGMSS 22 1918, 202, 205, 219, 220, 232—235, 247, 252, 255, obr. 6—8, 25—77, 75, 85; A. Gottwald, Můj archeologický výzkum, 1931, 108; *tjž*, jako v pozn. 3.

⁵ Za laskavou informaci děkuji p. A. Hochovi a p. J. Mádrovi z Hrubčic.

⁶ Za nebyvalou ochotu a pomoc při mé práci si dovoluji na tomto místě poděkovati zvláště pí Fr. Mlěchochové, učitelce v. v. z Hrubčic.

⁷ A. Gottwald, Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku, 1924, 120.

⁸ E. Beninger—H. Freising, Die germanischen Bodenfunde in Mähren, 1933, 36.

⁹ I. L. Červinka, Morava za pravěku, 1902, 298.

¹⁰ E. Beninger—H. Freising, l. c.

¹¹ Tamtéž.

¹² J. Zeman, Severní Morava v mladší době římské, 1961, 185.

¹³ J. Zeman, op. cit. 260.

¹⁴ A. Gottwald, Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku, 1924, 120—121.

¹⁵ A. Gottwald, l. c.

¹⁶ O. Menghin, l. c.

¹⁷ E. Beninger—H. Freising, op. cit., 36, 93, 94.

¹⁸ I. L. Červinka, posledně citované dílo, tab. 48.

¹⁹ J. Zeman, op. cit., 185.

²⁰ J. Zeman, op. cit., 183.

²¹ E. Beninger—H. Freising, op. cit., 80.

²² B. Svoboda, Čechy a římské imperium, 1948, 117.

²³ H. Preidel, Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger I, 1930, 48, 98.

²⁴ J. Zeman, op. cit., 239. O obou sponách hovoří jako o sponách s klínovitou nožkou a podle

něho jsou obě stříbrné, zatím co E. Beninger uvádí, že jedna je bronzová (*E. Beninger—H. Freising*, op. cit., 36).

²⁵ *B. Svoboda*, op. cit., 118 ad., obr. 21: 4a.

²⁶ *J. Zeman*, op. cit., 239—244.

BRANDGRÄBER DER RÖMISCHEN ZEIT VON HRUBČICE (BEZ. PROSTĚJOV)

Hrubčice sind archäologischerseits schon seit der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts bekannt. Die erste Erwähnung der Gräber aus der römischen Zeit von Hrubčice stammt von I. L. Červinka aus dem Jahre 1900, der zusammen mit A. Gottwald im Jahre 1899 acht Brandgräber entdeckte. Obgleich es bei der Revision der Gräber nicht gelang ein einiges Grab komplett zu rekonstruieren, ist es möglich, auf Grund einer Fibel mit umgeschlagenem Fuss und der Keramik, deren analogische Formen aus Kostelec na Hané stammen (*J. Zeman, Severní Morava v mladší době římské, Praha 1961. 239—244*), die Brandgräber von Hrubčice in das Zeitalter um das Jahr 300 zu datieren.